

GRAHAM GREENE

2. 10. 1904 – 3. 4. 1991

Anglický romanopisec, povídkář a esejista Henry Graham Greene se narodil 2. října 1904 v Berkhamstedu jako čtvrté ze šesti dětí Charlese Henryho Greena a Marion Raymond Greenové. Jeho rodiče byli bratranec a sestřenice 2. stupně a matka byla sestřenicí spisovatele Roberta Luise Stevensona. Greenovi rodiče neměli na děti mnoho času, nepřístupný otec vyučoval 3 oborům (angličtině, dějepisu a anglickým klasikům) na berkhamstedské internátní škole, matka řídila provoz v domově a dětem věnovala jen odměřenou dobu. Pro celý Greenův život i pro jeho dílo je příznačný existenciální motiv úniku a štvance. Štvanci jsou nejen hlavními postavami jeho románů, ale zdá se, jako by od začátku přisoudil tuto roli i sám sobě.

Graham Green byl samotářské dítě, studoval v rodném Berkhamstedu v Hertfordském hrabství na internátní škole, kde učil jeho otec. V internátní škole velmi trpěl, když musel sdílet jeden pokoj s několika studenty a dělit se tak o své soukromí. Studenti jej psychicky týrali, ponižovali jej a smáli se mu. Problémy ve škole se snažil řešit záškoláctvím a útekem z domova. Kvůli útekům z domova se v šestnácti letech z otcova popudu na půl roku podrobil psychoanalýze v Londýně. Sám Graham Green považuje svůj pobyt v Londýně za nejkrásnější část svého života. Zapisoval své sny a pocity do deníků a vedl o nich dlouhé rozhovory se svým lékařem, po večerech se účastnil literárních besed. Po návratu z Londýna do Berkhamstedu se cítil dospělý, lépe se dokázal zapojit do kolektivu a společenského života.

Na podzim roku 1922 začal studovat historii na Baliol College v Oxfordu, později žurnalistiku a literární tvorbu. Začínal se více zabývat literaturou a psal povídky i básně do místních novin Oxford Chronicle a do Oxford Outlook, jehož byl redaktorem. V té době vymýšlel se svými přáteli různé šaškárny a žerty, hodně pil, neustále jej však provázela nuda, která jej v devatenácti letech dohnala až k

sebevražedným pokusům s revolverem při ruské ruletě. Po studiích působil jako novinář v Nottinghamu, pak krátce jako redaktor londýnských The Times.

Graham Green trpěl úpornou krizovou nudou po celý svůj život, vinu připisoval svému psychoanalytickému léčení: „*Měl jsem pocit, že se mi nuda nafukuje v hlavě jako balón a že tlačí na lebku; někdy jsem se bál, že ten balón praskne a že přijdu o rozum... Nuda byla stejně hluboká jako láska, jenže trvalejší – dokonce i dnes na mě padá příliš často. Po psychoanalytickém léčení na mě léta žádný vizuální dojem nepůsobil esteticky, díval jsem se na něco, o čem mě ostatní ujišťovali, že je krásné, ale necítil jsem nic. Byl jsem ustálen jako negativ v chemické lázni.*“ Aby unikl nudě, musel být všude, kde se něco dělo, cestoval a neustále riskoval život. Nešlo ovšem vždy o inspiraci k románu; ty vznikaly víceméně jako dodatečný produkt. Greene byl mimo jiné i dopisovatelem novin a časopisů a často, zejména v pozdějších letech, navštěvoval různé země z vnitřního popudu, bez konkrétního důvodu, z touhy po změně nebo ze zvědavosti. Na svých cestách sehrál problematickou roli tajného agenta v poválečném Porúří a později podnikl nespočetné množství cest – do Libérie, do Mexika ve stopách pronásledování katolíků, do Indočíny za francouzsko-vietnamské války, do Keni během povstání Mau Mau, na Haiti, kde vládl diktátor „Papa Doc“ Duvalier a řádila tajná organizace Tontos Macoute, na Kubu, do Ruska, do Paraguaye, Argentiny, Chile, aj., včetně dvou návštěv Československa v kritických letech 1948 a 1969. S přibývajícimi lety se seznam jeho cest stal nepřehledným.

V březnu 1925 se seznámil se svou budoucí ženou, horlivou katoličkou Vivien Dayrell-Browningovou, a v roce 1927 svůj vztah zpečetili sňatkem. V roce 1933 se jim narodila dcera Lucy Caroline a v roce 1936 přišel na svět syn Francis. Graham Greene se zřejmě kvůli své ženě rozhodl pro katolickou víru, která v jeho životě a hlavně v jeho tvorbě hrála významnou roli.

Greenovo dílo, které pojímá 26 románů a 9 souborů povídek, bývá často rozdělováno na romány katolické a romány politické. Toto tvrzení se Greene snažil vyvrátit slovy: „*Zpravidla nepíšu, abych hájil nějakou ideu. Stačí mi vyprávět příběh a vymýšlet postavy. Nechci využívat literaturu ani pro politické, ani pro náboženské cíle.*“ Sám Greene také vždy proti označení „katolický spisovatel“ důrazně protestoval a chtěl se raději pokládat za spisovatele, který „*náhodou je také katolíkem*“. Katolicismus začal

využívat na vykreslení „svatých“ charakterů, v nichž víra nevyvolává pocit štěstí a duševního klidu, ale úzkost, strach a hrůzu ze života. Katolíci Greenových románů jsou obyčejní smrtelníci, vrazi a cizoložníci, pro něž je víra břemenem. V roce 1952 získal katolickou literární cenu, přestože církev jeho názory nejednou odsoudila.

V přístupu k románu nelze Greena srovnávat se žádným anglicky píšícím spisovatelem. Greenův románový svět (často označovaný slovem „Greenland“) je světem neradostným, pustým a drsným, zalidněným hrdiny bez naděje, je shrnutím stinných stránek lidské situace – selhání, nezdaru, odcizení, zklamání, zrady, ponížení, samoty, ošumělosti, zchátralosti – uprostřed nádhery a radosti, hrůzy a bolesti, nesrozumitelnosti a absurdity světa. Greenův svět je navíc místem věčného pochybování, nikoli víry. Na začátku své tvůrčí činnosti ne náhodou vystupoval ve dvou rozdílných žánrech – „zábavném“ románu s detektivní zápletkou (tzv. „entertainments“) a „vážném“ románu, který zkoumal hlubiny lidské mysli. Od člověka Greene žádal rozhodnout se, zaujmout stanovisko, které musí být výsledkem smyslu pro povinnost, odpovědnost a spravedlnost, vytrvat a nevzdát se, i když není sebemenší naděje na vítězství. Oblíbenými tématy v obou žánrech jsou zrada, vraždy a kriminální zločiny. Jeho knihy se vyznačují láskou k člověku a obavou o něho. Hrdinové románů jsou cizinci, společenští outsideri, kteří se pohybují ve zlověstném světě plném zrady, záludností a chaosu.

V Greenově stylu panuje veliká kázeň, svět, obraz i dialog jsou vybírány vzácným smyslem pro to, co přesně vyjádří náladu nebo situaci. Téměř celá Greenova literatura je ovlivněna americkým románem 20. a 30. let a americkým filmem. Zapojil se do amerikanizujícího trendu v literatuře, zvládl i techniku a umění montáže, rychlé střídání epizod, osvětlování postav i scén z různých úhlů apod. Spolupracoval s Hollywoodem a psal filmové scénáře, které často přepracovával na romány. Podle jeho románů zas byla natočena řada filmů.

Debutoval románem *Člověk v člověku* (1929), který hodnotí negativně: „*Člověk v člověku je velmi mladá sentimentální práce. Dnes je mi úplně lhostejná a nedovedu pochopit z jakého důvodu měla úspěch.*“ Dobrým příkladem ranější Greenovy tvorby je *Vlak do Istanbulu* (1932), v němž se snažil o průzkum charakterů i celého

mezinárodního ovzduší po 1. světové válce a soustředil zde sociálně, národnostně i individuálně rozrůzněné postavy do malého prostoru a krátkého časového úseku.

Koncem 30. let se v jeho prózách začal projevovat zvýšený zájem o problémy náboženské, ale tvořil také žánr „entertainments“. Charakteristickými rysy těchto příběhů jsou pocity nejistoty, ohrožení a děsivá atmosféra neznámého nebezpečí. Příběhy jsou plné napětí, pronásledování a zápletek. Ke Greenovým „entertainments“ se řadí např. román *Revolver na prodej* (1936), zajímavý svou výmluvnou sociální kritikou, kniha *Tajný kurýr* (1939) a *Ministerstvo strachu* (1943), v němž autor rozvíjí napínavý příběh kolem dortu vyhraného na dobročinné slavnosti i s ukrytým špionážním materiálem.

Lehčího rázu je také satirická groteska *Náš člověk v Havaně* (1958), kde z groteskního vyprávění nenápadně vyvstává obraz zkorumpovaného a surového diktátorského režimu na Kubě, přímo volající po revoluci. Parodií „entertainments“ je román *Cesty s tetičkou* (1972), který je považován za nejuvtipnější Greenovo dílo, přestože bylo napsáno v nejtěžším období autorova života.

Vážná tvorba s náboženskou tematikou počíná romány *Je to bojiště* (1934) a *Jsem Angličan* (1935), v nichž lze vnímat Greenův neustálý rozpor mezi příkázáním katolické věrouky a přirozenými lidskými instinkty. Problém víry, pochybování a morální dilemata s tím spjaté jsou v Greenově tvorbě všudypřítomné, nejvýrazněji však vystupují v románu *Brightonský špalek* (1938). Dalším románem s podobnou tematikou je *Moc a sláva* (1940), který byl odměněn Hawthornovou cenou, avšak byl nepříznivě přijat ve Vatikáně. Katolickým motivem je zde pronásledování kněze, který je z hlediska ortodoxie odpadlík a hříšník. Následuje román *Jádro věci* (1948), který řeší některé otázky náboženské, především však postihuje bezvýslednost a mravní bídu života kolonizátorů. Posledním románem dotýkajícím se náboženské tematiky je román *Konec dobrodružství* (1951), v němž autor řeší problémy manželského trojúhelníku, otázky lidských pohnutek, osobní touhy a mravní odpovědnosti, které jsou osvětlovány z hlediska katolické morálky.

Silné náboženské motivy se objevují ještě v románu *Vyhaslý případ* z roku 1961. Zde již ale zaznamenaly kvalitativní proměnu: autor v románu podtrhuje význam nebezpečnosti náboženského fanatismu a morální vítězství přirozeně lidských citů a

činů. Sám charakterizuje tento román jako „*pokus vyjádřit dramaticky různé typy víry, poloviční víry i nevíry v takovém prostředí, stranou světové politiky a domácích starostí, kde se tyto rozdíly ostře pocítují a kde docházejí vyjádření*“.

Nejširší ohlas u čtenářů vyvolaly Greenovy antikolonialistické romány, ke kterým dospěl v 50. letech. V románu s politickou tematikou ***Tichý Američan*** (1955) vyšel ze svých osobních zkušeností zvláštního zpravodaje anglo-amerického tisku a zpracoval tematiku války ve Vietnamu. Tímto románem předvedl nejen své vypravěčské mistrovství, ale také vynikající ironické a satirické schopnosti. Vystoupil s nemilosrdnou kritikou kolonialismu a neokolonialismu.

Greenův umělecký přechod od náboženské tematiky k velkým společenským i politickým konfliktům současného světa pokračoval s určitými výkyvy i v jeho tvorbě 60. a 70. let, zejména v románech ***Komedianti*** (1966), ***Honorární konzul*** (1973) a ***Lidský faktor*** (1978), spojujících vlastnosti napínavé četby s hluboce vážnou tematikou. Ve všech třech románech klade Greene důraz na důležitost každého lidského činu a mravní i psychologické problémy se zde spojují s ironickou nebo satirickou kritikou politické reakce po celém světě.

V románové směsi tradiční morality s moderní tragickou groteskou ***Doktor Fischer ze Ženevy aneb Večírek s třaskavinou*** (1980) se Greenova ironie a satira obrací proti lidské ztištěnosti, vedoucí až k sebedestruktivní chamtivosti po penězích. Zřejmě nejvýznamnějším Greenovým dílem 80. let je román ***Monsignore Quijote*** (1982), líčící osudy starého venkovského kněze, podezříváného z pomatenosti a cestujícího po Španělsku starým autem v doprovodu bývalého komunistického starosty obce El Toboso.

Rozsáhlé dílo Grahama Greena zahrnuje také povídky, dramata a knížky pro děti, eseje i neobyčejně upřímnou autobiografii ***Kus života*** (1971), týkající se prvních tří desetiletí spisovatelova života a duševního vývoje plného stresů, rozporů a paradoxů, které autor charakterizuje slovy: „*Pokusil jsem se, ať třeba neúspěšně, prožít znova bláhovosti a sentimentalitu a extrémy té dávné doby a cítit je tak, jak jsem je pociťoval tehdy – bez ironie.*“ Poutavé autobiografické vyprávění pokračuje ve ***Způsobech úniku*** (1980).

Greenovy eseje vyšly ve svazku *Sebrané eseje* (1969), český výběr z roku 1970 je znám pod názvem *Paradox křesťanství*. Tento první český výběr z esejistiky je zaměřen převážně na autorova příležitostná vyjádření, která nějak korespondují s náboženstvím. Greene se v nich vyslovuje o sobě a o svém díle, o jiných spisovatelích a k postavení křesťanovy víry ve světě. Povídky byly vydány v souboru *Vědomí skutečnosti* v roce 1963 a v knize *Sebrané povídky* z roku 1974, české výběry vyšly pod názvem *Smíme si půjčit vašeho manžela?* (1970) a *Suterén a jiné povídky* (1963). Posmrtně vyšla kniha snových próz *Můj svět* (1992).

V listopadu 1989 odjel Graham Greene z Irska do Švýcarska za svou dcerou Caroline, tam byl posléze hospitalizován, když mu zjistili leukémii. V nemocnici ve Vevey zemřel 3. 4. 1991. Pohřben je nedaleko Vevey na malém hřbitově nad Ženevským jezerem. To byla poslední, nejvzdálenější a možná i nejtajemnější cesta, kterou Graham Greene podnikl ve svém životě i na stránkách svých knih. Dokládají to i slova publicisty a překladatele Jana Čulíka: „*Jako umělec Graham Greene viděl i věděl mnohé. Jako člověk znal tolik, co každý z nás. Ale zvědavost, základní vlastnost spisovatele, jej neopustila nikdy. Dokazují to jeho slova před smrtí: „Bude to zajímavá zkušenost? Dozví se, co bude na druhé straně? Proč to tak dlouho trvá?“*“